

JOGI FÓRUM PUBLIKÁCIÓ

Gondolatok a tárgyalás mellőzéséről

Szerző:

Dr. Molnárné dr. Mészáros Noémi

pesti központi kerületi bírósági bíró

Budapest

2013. november

I. Bevezető

A XXI. század igazságszolgáltatásának egyik legnagyobb problémája az eljárások ésszerűtlen elhúzódása. A növekvő pertartamok oka ma már nem csupán az ügyek mennyisége, hanem természete, minősége is egyben. Éppen ezért az egyszerű ténybeli és jogi megítélésű ügyek vonatkozásában mutatkozik ésszerűnek az eljárás egyszerűsítése, mely az adott ügy elbírálását lényegesen felgyorsítja, időt felszabadítva ezzel a büntető igazságszolgáltatás számára a bonyolultabb, nehezebb megítélésű ügyek elbírálásához. Mert igaz a mondás: „Az idő száll tova, s az igazság oda”.¹

A hatékony és gyors igazságszolgáltatás ugyanolyan fontos érdek, mint a tisztességes eljárás elveinek betartása. Működőképessége azt is megkívánja, hogy célszerűségi szempontok érvényre juttatásával az eljárásban ésszerű egyszerűsítések legyenek végrehajthatók. Így amíg a kilencvenes évek elején a fő cél a tisztességes eljárás elveit tiszteletben tartó eljárási rendszer létrehozása volt, addig mára ez kiegészült a gyakorlati nehézségek elhárítását megoldandó prakticista szemlélettel, mely a hatóság terheinek csökkentését, az eljárás gyorsítását és egyszerűsítését tűzte zászlajára. Ennek nyomán az elmúlt évtizedekben számos európai ország törvényhozása reagált az igazságszolgáltatás egyre növekvő terheivel szembeni küzdelemben;² jelentős igazságszolgáltatási reformokat vezetett be annak érdekében, hogy fokozza a büntetőeljárás időszerűségének követelményét, csökkentse a költségeket, vagy hatékonyabbá tegye az igazságszolgáltatás akták tömegével küzdő apparátusát.³

A büntetőeljárás egyszerűsítését vagy gyorsítását többnyire úgy oldják meg az államok, hogy különösen a csekélyebb jelentőségű, de tömegesen előforduló bűncselekményektől igyekeznek megszabadítani az igazságszolgáltatási rendszereiket, és egyre tágabb teret engednek az opportunitásnak. Gyakoribb az ügyek konszenzuális alapon történő rendezése, ami az anyagi igazság elvének érvényesítéséről és a kontradiktórius eljárás elvéről történő lemondással jár együtt⁴.

¹ Magyar népi közmondás

² BÁRD Károly: A büntetőeljárás törvény tervezete az európai jogfejlődésben. Jogtudományi Közlöny, 1998/4. 123. o.

³ KERESZTI Klára: A közvélemény és a szakemberek a helyreállító igazságszolgáltatásról. Büntetőjogi Kodifikáció 2006/2. 8. o.

⁴ FARKAS Ákos: A büntető igazságszolgáltatási rendszer hatékonyságának korlátai. In.: Az igazságszolgáltatás kihívásai a XXI. században. Tanulmánykötet Gáspárdy László professzor emlékére (Szerk.: Harsági Viktória - Wopera Zsuzsa) HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2007. 90. o.

Az eljárás gyorsításának kérdése - annak ellenére, hogy évtizedek óta foglalkoztatja a jogalkotót - napjainkban is igen aktuális és égető fontosságú problémaként nyomja valamennyi büntető igazságszolgáltatási rendszer vállát. Sajnos, hazánkban is a gyakran több évig elhúzódó ügyek arról árulkodnak, hogy némely, az eljárás gyorsítása érdekében bevezetett jogintézmény nem teljesítette a hozzá fűzött reményeket.⁵

II. Nemzetközi - európai normák

Ezen igények mögött nemcsak jogpolitikai érdekek állnak. Nem hagyhatók figyelmen kívül a nemzetközi/európai normák sem, melyek közül - a teljesség igénye nélkül - kiemelendő:

- *A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (14. cikk. 3/c. pont)*, mely rögzíti, hogy a nemzetközi instrumentumokat elfogadó államok kötelesek az igazságszolgáltatásukat oly módon megszervezni, hogy a büntető ügyek tárgyalása méltánytalan késedelem nélkül, ésszerű időn belül megtörténjék. Hiszen az emberi jogok arra is kiterjednek, hogy a terhelt ne álljon hosszú évekig büntetőeljárás hatálya alatt.

- *Az Emberi Jogok Európai Egyezmény 6. cikke - a tisztességes eljáráshoz való jog* kívánalma, mint a bírósági eljárás garanciáinak legfontosabb gyűjtőkategóriája. (Magában foglalja a független és pártatlan bírósághoz való jog, a méltányos eljárás, a nyilvánosság és az ésszerű idő, az ártatlanság védelme, nullum crimen/nulla poena sine lege elve, a visszamenőleges igazságszolgáltatás tilalma, a törvény előtti egyenlőség, a diszkrimináció tilalma, a védelemhez- és a jogorvoslathoz való jog követelményét.⁶)

Az Emberi Jogok Európai Bíróságának (a továbbiakban EJEB) ítélkezési gyakorlatában történő állásfoglalása alapján elmondható, hogy az olyan eljárás tekinthető tisztességesnek, amelyet a vádlott képes követni, és amelyben nincs gátolva abban, hogy saját védelme érdekében maga is bizonyítékokat terjesszen elő és vallomást tegyen.⁷

⁵ TÓTH Mihály: A magyar büntetőeljárás az Alkotmánybíróság és az európai emberi jogi ítélkezés tükrében. KJK KERSZÖV, Budapest, 2001. 159.o.

⁶ Erről részletesen lásd: BLUTMAN László: Az igazságos tárgyalás elve az Európai Emberi Jogi Egyezményben. Magyar Jog 1992/8. 455-462. o.

⁷ BÁRD Károly: Kit illet a tisztességes eljárás? In: Györgyi Kálmán ünnepi kötet KJK-Kerszöv Jogi-és Üzleti Kiadó Kft. Budapest, 2004. 49. o.

- Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának Ajánlásai az eljárás gyorsítására és egyszerűsítésére, különösen az R (87) 18 számú Ajánlás a büntető igazságszolgáltatás egyszerűsítéséről, mely kifejezetten a büntetőeljárásra vonatkozóan tartalmaz követendő rendelkezéseket. Megalkotása idején nívumként javasolta, hogy a „diszkrecionális bűnüldözés elvét be kell vezetni vagy alkalmazását ki kell terjeszteni mindenütt, ahol a tagországok történelmi fejlődése és alkotmánya ezt lehetővé teszi, s mely elvnek az alkalmazását olyan általános alapra kell helyezni, mint a közérdek.” A kisebb és tömegesen előforduló bűncselekmények tekintetében megfontolás tárgyává tette a dekriminalizációt és a sommás eljárások alkalmazását; illetve a gyanúsítottal való megegyezés jogintézménye bevezetésének lehetőségét. A körülményeknél fogva csekélyebb jelentőségű ügyekben történő egyszerűsítés során elmarad a tárgyalási szakasz, a bíróság „írásbeli” eljárást folytat le, amely ítélettel egyenértékű határozattal zárul - melyet büntetőparancsnak is neveznek - , s melynek elengedhetetlen garanciális elemei a vádlotti beleegyezés, a szankciók körének korlátozása, valamint a vádlott „tiltakozási” joga, mely utóbbi alapján lehetőség nyílik a hagyományos kontradiktórius eljárásra való áttérésre.

E dokumentum „A rendes bírói eljárás egyszerűsítése” címet viselő III. fejezetében pedig benne foglaltatik az a kíváncsi is, hogy a felhozott vádról ésszerű időn belül döntés szülessék.

A tisztességes eljárás követelménye kapcsán (nem részletezve most az annak összetevőit jelentő alapvető jogokat és kötelezettségeket) - melyet Magyarország *Alaptörvényének XXVIII. cikke* (korábbi Alkotmány 57.§ (1) bek.) is rögzít - a 6/1998. (III. 11.) AB határozatában a magyar Alkotmánybíróság kifejtette, hogy a „fair” eljárás olyan minőség, amelyet az eljárás egészének és körülményeinek figyelembe vételével lehet megítélni. Így az eljárás lehet „fair” egyes részletek hiánya ellenére éppúgy, mint az összes részletszabály betartása dacára „méltánytalan” , „igazságtalan” avagy „nem tisztességes”.⁸

Jóllehet manapság az európai integráción belül egyre erőteljesebb törekvés figyelhető meg az európai büntető- és eljárásjogok egymáshoz való közelítésére, ennek ellenére állíthatjuk, hogy a büntető eljárásjogok igyekeznek ellenállni az unió harmonizációs törekvéseinek.⁹ Bárd Károly szerint: „amíg az anyagi büntetőjogok harmonizációja egyértelműen kimutatható, addig a büntetőeljárási jogról ez jóval kevésbé mondható el.” Az, hogy egy-egy állam milyen elv alapján építette fel igazságszolgáltatási

⁸ 6/1998. (III. 11.) AB határozat, ABH 1998. 91.

⁹ PÁPAI-TARR Ágnes: A büntetőeljárás gyorsításának lehetőségei a francia és a magyar büntetőjogban PhD értekezés In: http://midra.uni-miskolc.hu/JaDoX_Portlets/documents/document_5756_section_1541.pdf

rendszerét, nagymértékben függ az adott állam politikai és társadalmi tapasztalataitól, a korszellemről.¹⁰ Azaz egy állam büntető eljárásjogi rendszerének legfőbb attribútumát történelmi-kulturális gyökerei határozzák meg.

II. Büntető eljárási rendszerek; legalitás-opportunitás

Egy büntetőeljárási törvényben a lefektetett alapelvek mellett, sőt általuk, az eljárás követte modell is alapvető jelentőségű. Mindezekkel azonban önmagában nem rajzolható fel a büntetőeljárás képe. Ahhoz szükség van az egyes eljárási szakaszok és szerepek, konkrétan annak tisztázására, hogy milyen a kívánatos viszony a nyomozás és a tárgyalás között.¹¹

A modern büntetőeljárás a tárgyalás megelőző nyomozás nélkül általában nem lehet meg, függetlenül attól, hogy milyen e szakasznak az adott eljárási modellben meghatározott felépítése. Az ésszerű határidőn belül lefolytatott tárgyalásnak feltétele, hogy az a több-kevesebb pontossággal kialakult ténybeli keretek között menjen végbe. E kereteket a vád jelöli ki, a vádat viszont a vádló rendelkezésére álló tények határozzák meg, mely tények megállapításának elsődleges feladatát látja el a nyomozás.

Az egyes eljárási modellekben a nyomozásnak tulajdonított szerep eltérő lehet. Kérdés tehát, hogy az e szakaszban beszerzett adatok, feltárt tények az adott modellben milyen „erőt” képviselnek, vagyis: csakis a tárgyaláson történő „ellenőrzést” követően, vagy ilyen kontrol nélkül is bírósági döntés alapjává válhatnak-e.

Az akkuzatórius (vádeltű) eljárásban - melynek súlypontja a bírósági tárgyalás - a bíróság nem annyira a nyomozási bizonyítékokra, mint inkább a tárgyaláson lefolytatott bizonyítás eredményére alapozza döntését, minden azt megelőző perszakasz csupán a tárgyalás előkészítését célozza, az érdemi bizonyítás tehát itt zajlik. A nyomozás fokozott írásbeliségében és a nyomozó hatóság „perrendszerű” bizonyítékokat előállító tevékenységében inkvizitórius - a nyomozásnak túlsúlyt biztosító - hagyomány testesül meg.

¹⁰ BÁRD Károly: Emberi jogok és büntető igazságszolgáltatás Európában. Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest, 2007. 11. o

¹¹ ERDEI Árpád: Kodifikációs megfontolások a büntetőeljárás elveiről. Magyar Jog 1990/3. 216.o.

Tisztán persze a gyakorlatban egyik sem-, csupán jogelméleti értekezésekben létezik és törvényszerű volt az ún. vegyes rendszer kialakulása, mely a nyomozati szakban az inkvizitórius, míg a bírósági eljárásban az akkuzatórius elemeket részesíti előnyben.¹²

A felesleges munka csak a hatóságok terheit növeli, ezért logikus az a törekvés, hogy a szükségtelen ismétlődéseket az eljárásból kiiktassuk. Így annak egyszerűsítése akár teljes eljárási szakaszok elhagyásával is ésszerű elképzelés lehet. A dolog problematikus része csupán az, hogy mit hagyjunk el az eljárásból.¹³

A lényeges egyszerűsítés jegyeit mutató, nem a tárgyalást, hanem az azt megelőző szakaszt mellőző, illetve felgyorsító bíróság elé állítás jogintézménye is e gondolatot tükrözi, igénybe vételének száma és főként aránya azonban jóval elmarad a tárgyalást - s ezzel a garanciák teljesebb érvényesülését biztosító szakaszt - elhagyó tárgyalás mellőzéses eljárásától.

A szakma véleménye igen gyakran oszlik meg a nyomozás, illetve a tárgyalás primátusának kérdésében. A tárgyalás hívei az alapelvek kiteljesülésére, a valódi kontradikció lehetőségére, a bíróság függetlenségére hivatkoznak, mondván: elhagyása esetén az ügy elintézéséből éppen a legtöbb eljárási garanciát biztosító bírósági szakasz marad ki.

Ezen elvi álláspont kétségtelenül helyes, mégis nehezen lehet kitérni azon gyakorlati tény elől, hogy mire a - különösen a csekélyebb jelentőségű, egyszerűbb megítélésű - ügy tárgyalásra kerül, az esetek többségében jóformán minden „eldől”. A nyomozás - jó esetben - általában világossá teszi a vádló és a terhelt előtt egyaránt, mi várható a tárgyaláson, amely a legtöbb esetben már csak formalitás, s mint a ténymegállapítás és az igazságfeltárás „helyszíne” - igen alacsony határfokú. A tárgyalás inkább az olyan büntetőügyek elintézésére való, ahol ténylegesen vitás, hogy mi történt, ki a felelős, illetve bűnös-e, aki ellen az eljárás indult.¹⁴ Mondható tehát, hogy a kontradiktórius tárgyalás „bizonyos típusú” ügyek eldöntésének legjobb módja.

¹² KERTÉSZ Imre - PUSZTAI László: Quo vadis büntetőeljárás? Jogtudományi Közlöny, 1992. április 182. o.

¹³ ERDEI Árpád (1990): I. m. 218.o.

¹⁴ ERDEI Árpád: Felújítás vagy megújítás? Magyar Jog - 1993/8. 454. o.

E tekintetben nincs is lényegi különbség az angolszász (common law) és az európai kontinentális rendszer képviselőinek véleményében. Az előbbiek is gyakran panaszkodnak a tárgyalás időt rabló és komplikált voltára és hivatkoznak arra, hogy ha minden ügyet tárgyalás döntene el, az igazságszolgáltatás hetek alatt összeomlana a munkateher súlya alatt.

Sűrű hangoztatják, hogy a büntető ügyek java részét tárgyalás nélkül zárják le a bíróságok - de hozzáteszik: a bűnösség beismerése alapján. Az alapvető eltérést ugyanis a két modell között: a tárgyalás alapján eldöntendő vita (a tárgyalás feladata); valamint a bűnösség (terhelti) beismerésének értelmezése adja.

A magyar büntető eljárási törvény tradicionálisan a legalitás elvére épül, mely szerint meg kell indítani az eljárást és nem lehet megszüntetni bűncselekmény alapos gyanúja esetén, ha annak nincs törvényben meghatározott akadálya. Bárd Károly szerint „a legalitás elve parancs a bűnüldöző hatóságok számára. Azt írja elő, hogy a büntető törvényeket alkalmazni kell. Deklarálásával az állam kötelezettséget vállal, hogy bűnüldöző apparátusát a jognak és a törvénynek rendeli alá.”¹⁵ Így amennyiben a jogalkotó valamely cselekményt bűncselekménnyé nyilvánított, úgy a jogalkalmazó szervek kötelesek bűnüldözési monopóliumukkal élni.¹⁶

A legalitás parancsához képest az officialitás jogosultságot jelent, és a büntető apparátust azzal hatalmazza fel, hogy mások beleegyezésétől függetlenül, akár azok akarata ellenére is érvényesítse a büntető igényt.¹⁷

A legalitással szemben az opportunitás vagy a közérdeknek megfelelően, vagy a terhelt reintegrációját elősegítendő, bizonyos esetben szemet huny a bűncselekmény üldözése felett. Általánosságban erre sor kerülhet pl. csekély jelentőségű bűncselekmények esetén, családon belüli konfliktusoknál, ahol a büntetőeljárás több kárt okozna, mint hasznot, vagy amikor a társadalom nem követel repressziót. E rendszerekben az ügyészt széles diszkrecionális jogkör illeti meg, azonban ennek

¹⁵ BÁRD Károly: A büntető hatalom megosztásának buktatói. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1987. - 66. o.

¹⁶ BÁRD Károly (1987) I. m. U. o.

¹⁷ BÁRD Károly (1987) I. m. U. o.

ára, hogy az ügyesség a végrehajtó hatalomtól nem független; ezzel a kontrollal biztosítják a törvény előtti egyenlőség érvényesülését.

Az opportunitás rendszerét követő országok részéről a legalitás elve alapján berendezkedett büntetőeljárásokat számos kritika éri és kívülállóként okkal furcsállhatják pl.: a kötelező felelősségre vonást - tekintet nélkül a cselekmény csekély vagy súlyos voltára; vagy a törvény betűjének minden körülmények közötti alkalmazását - függetlenül annak szigorára, illetve emberi, társadalmi vagy gazdasági következményeire. A legalitás elve nézeteik szerint rugalmatlan és nem képes a praktikus gondolkodásra.¹⁸

A common law ügyféli perében a bizonyítás a felek dolga. A bíró általában csak a bizonyítékok relevanciája és megengedhetősége, illetőleg azon kifogások felől dönt, melyeket az egyik fél támaszt a másik által feltett kérdésekkel szemben - tehát úgymond csupán felügyeli a felek által végzett bizonyítást. E modellben ugyanis magától értetődik, hogy a bíróság elé vitt ügy ténylegesen felek jogvitája, melynek eldöntéséhez csupán az általuk kívánt mértékig szükséges az igazságot kutatni. A bíróság csak azokról a tényekről dönt, melyeket a felek bizonyítani kívánnak, s általában némi megütközést kelt, ha a bíró túlságosan aktív a tények feltárásában. Az esküdtszék pedig teljesen passzív, befogadó szerepet játszik: elvileg csak azt hallja és látja, amit a tárgyalást vezető bíró a jogvita eldöntéséhez szükséges tények tekint. A kontinentális jogász sokáig idegenkedve és értetlenül nézte, amikor egy-egy kérdésben a bíró, valamint a vád és a védelem úgy folytat megbeszélést, hogy abból az esküdtszéket egyszerűen kizárja.¹⁹ Az európai nyomozó elvű tárgyalás alapfeladata az igazság megismerése és valamennyi releváns igaz tény feltárása, melyben a bírót igen nagy aktivitásra készíti, amikor „rábízta” a bizonyítás felvételét, illetve lefolytatását.

Nem arról van szó tehát, hogy az angolszász modellben az igazság megállapításának követelménye nem is létezik; csupán arról, hogy ott nem a teljes igazságot, hanem az igazságnak csak azon a részét kell a bírónak vizsgálnia, ami - az elébe vittek alapján - a jogvita eldöntéséhez szükséges. A

¹⁸ GLESENER, Albert: Le classement sans suite et l'opportunité des poursuites. RDPC, 1972/73. no. 4. 354. o. In: PÁPAI-TARR Ágnes: I. m. 76. o.

¹⁹ ERDEI Árpád (1993): I. m. 455. o.

jogvitát azonban a felek határolják körül. Ez pedig a rendelkezési jog elismerését és kiterjedt gyakorlását jelenti, amely fenntartásokat ébreszt az európai rendszer követőiben.²⁰

Alighanem ugyanez az oka a common law rendszerében oly jelentős, a bűnösség elismerésén alapuló eljárási móddal szemben fennálló határozott európai ellenszenvnek is. Az angolszász típusú eljárásban a dolog természetes, éppen az ellenkezője lenne logikátlan. Ha ugyanis nincs jogvita, mert a felek nem cáfolják egymás állításait, a bíróságnak (az esküdtszéknek) nincs miről döntenie. Így a bíró egyszerűen tényként fogadja el a felek által nem vitatott állításokat, ideértve azt is, hogy a vádlott bűnös, teendője „csupán” a büntetés kiszabása.

A terhelt bűnössége elismerésével ugyanis a tárgyaláshoz való jogáról, vagyis arról mond le, hogy az esküdtszék előtt vitassa saját bűnösségét és annak bizonyítását a vádlóra hárítsa. A „guilty plea” (=a terhelt bűnösségre kiterjedő beismerő nyilatkozata) a bűnösség bírósági megállapítását feleslegessé teszi. Érdekes módon azonban az angolszász rendszer soha nem téveszti szem elől azt, hogy a bűnösség kimondása bírósági közreműködés igényel, amint kriminális büntetést is csak bíróság szabhat ki. Mindezekre figyelemmel a munkateher alatt rogyadozó kontinentális büntetőeljárás egyre inkább kénytelen lett feladni bizonyos illúziókat, mégpedig főként azokat a tételeket, melyek a tárgyalás minden körülmények között szükséges voltához; a rendelkezési jog büntetőeljárásbeli szerepének feltétlen elutasításához; vagy a beismerő vallomások megbízhatatlanságának mítoszához kapcsolódnak.²¹

A bűnösség beismerésén alapuló eljárásjogi megoldások az angolszász országok jogrendszerében alakultak ki, az opportunitás különösen széles körű intézményei keretében.

Az amerikai és az angol büntetőeljárásban alkalmazott „guilty plea” (és védekezési alku) főbb jellegzetességei - különösen azok, melyek kifejezetten a bírósági szak „redukálását”, illetve teljes elhagyását eredményezik - egy önálló tanulmányhoz is bőséges anyagot szolgáltatnának, s melyekről jelen tanulmányban részletesen nem szólva inkább a kontinentális alternatívákat vegyük közelebbről szemügyre.

²⁰ ERDEI Árpád (1993): I. m. U. o.

²¹ ERDEI Árpád (1993): I. m. U. o.

IV. Történelmi kitekintés - beismerés, a büntetőparancs kontinentális európai alternatívái

Európa kontinentális büntetőeljárási rendszereiben eredetileg semmi nem volt, ami a bűnösség beismeréséhez, illetve az ezen alapuló jogi megoldásokhoz hasonlított volna. Az európai gondolkodás szerint az igazságszolgáltatás a hivatalos személyek kizárólagos jogkörébe tartozott és a vádlottnak nem lehetett olyan jogot biztosítani, amely révén gátolhatta volna az ügyre vonatkozó valós tények hatósági kutatását. Amikor ezekben az országokban bevezetésre került az „ügyféli tárgyalás”, nem fogadták el a beismerést vagy bármely más mechanizmust a tárgyalás helyettesítésére.²² Mindemellett voltak kivételek, majd fokozatosan már nemcsak az elmélet vált toleránsabbá az angolszász jogrendszernek a beismerő vallomáson alapuló tipikus jogintézményei iránt, hanem egyre több országban került sor gyakorlati alkalmazására is.

A kontinentális európai alternatívákat - melyeket eredetileg azért vezettek be, hogy enyhítsék a büntető igazságszolgáltatási rendszer túlterheltségét - fel lehetett fogni a „liberális modell” irányába tett jelentős lépésnek, amely az igazság hatósági kutatását a bíró, a vádló, a védő és a vádlott együttműködésével pótolja, a kizárólagos egyoldalú döntéshozatalt bizonyos mértékig a bíró és a felek közötti konszenzus helyettesíti.²³

A büntetőparancsot Európában a német partikuláris bűnvádi perrendtartások honosították meg.²⁴

A *spanyol* büntetőeljárási kódex már 1882-ben előírta, hogy a vádlott jogosult egyetérteni az ügyész által emelt váddal és így lemondani a tárgyaláshoz való jogáról. Ez volt az ún. „confirmidad” intézménye, mely eredetileg a vádirat benyújtásával egyidejűleg tett írásbeli-, vagy a főtárgyaláson - a bizonyítás felvételének kezdetén adott - szóbeli beismerő nyilatkozat volt, melyben a vádlott jogosult volt egyetérteni az ügyész által emelt váddal és így lemondani a tárgyaláshoz való jogáról. Így mindkét esetben elmaradt a főtárgyalás és azonnal ítélelhirdetésre került sor. A gyakorlatban sokáig csekély szerepet játszott, ám a spanyol törvényhozás 1988-ban jelentősen kiterjesztette, így a hat évig (!) terjedő

²² HERMANN Joachim: A büntetőeljárás reformja kelet- és Nyugat-Európában Magyar Jog, 1993/5. 303. o.

²³ HERMANN Joachim: Idézett mű U. o.

²⁴ KISS Anna: I. m. U. o.

szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekmények ügyeiben az eljárás fő formájává a confirmidaton alapuló rövidített eljárás vált. A beismeréssel a vádlott elkerülhette a hosszadalmas tárgyalást és annak bizonytalan kimenetelét, kizárta a terhére történő vádmódosítást és a vád kiterjesztését; egyben érdekeltté tette abban, hogy a sértett kárát mielőbb térítse meg; nehogy az pómagánvádat jelentsen be ellene. Szükségeltetett hozzá mind a vádlott, mind pedig a védő beleegyezése és bejelentése - ergo beismerés esetén - a törvény lehetővé tette az alkalmazható legenyhébb büntetés kiszabását. A vizsgálóbírónak bejelentett confirmidad alapján általában még aznap ítélet született.²⁵

Portugáliában, amennyiben az ügyészség legfeljebb hat hónap szabadságvesztés-büntetés kiszabását javasolta és ezzel a vádlott egyetértett, a bíró a „tárgyalás mellőzésével” hozott ítéletet. Súlyosabb bűncselekményeknél a terhelt hitelt érdemlő beismerése esetén három évig terjedő szabadságvesztés-büntetés is kiszabható volt további bizonyítás felvétele nélkül.²⁶

A tradicionálisan kontinentális *Olaszországban* 1989-ben hatályba lépett, a Codice Roccot felváltó új büntető perrendtartás, a „Nuovo Codice di Procedura Penale” 447/1988 szerzői - a gyorsítás és egyszerűsítés jegyében, az angolszász jogrendszer tapasztalataira támaszkodva - öt külön eljárási formát alkottak²⁷, melyek közül három - nevezetesen: a rövidített eljárás vagy más néven előzetes tárgyalás; a büntetőparancs és a gyorsított eljárás - a főtárgyalás elkerülésével-, míg kettő - a büntetés alkalmazása indítványra, valamint a közvetlen eljárás - az előzetes eljárás egyes részeinek elhagyásával, azaz az ügynek közvetlenül a főtárgyalásra tűzésével érte el.²⁸

A teljesség igénye nélkül a fentiek közül két jogintézményt érdemes közelebbről szemügyre venni a hazai büntetőparancshoz hasonló jogintézmények szempontjából.

Az ún. rövidített eljárás (giudizio abbreviato) során a bíró - a főtárgyalásra előkészített akták alapján - a felek egyetértésével már az előzetes tárgyaláson ítéletet hoz, csupán azt vizsgálja, hogy a felek ezirányú indítványait megtették-e és a nyomozás adatai a döntéshez elégségesek-e. E megoldás a terhelt számára azért is csábító, mert alkalmazásával a törvény által előírtnál 1/3-dal alacsonyabb

²⁵ HERMANN Joachim: I. m. U. o.

²⁶ HERMANN Joachim: I. m. 304. o.

²⁷ KERTÉSZ Imre - PUSZTAI László: I. m. 172-181. o.

²⁸ PUSZTAI László: Az új olasz büntető eljárási törvény a hazai kodifikáció nézőpontjából Magyar Jog 1991/4. 239.o.

büntetés szabható ki, melyért cserébe lemond a főtárgyalásról és annak jogi garanciáról, illetve szűkített a jogorvoslat lehetősége is.²⁹ Az Olasz Alkotmánybíróság a 23/92. számú döntésében rámutatott, hogy a rövidített eljárás lefolytathatóságáról való döntés nem az előtárgyalás bírójának kizárólagos joga, így amennyiben a felek indítványa ellenére ő főtárgyalásra utalja az ügyet, a főtárgyalás bírójának is lehetőséget kell adni, hogy e döntést felülvizsgálja és a - feltételek fennállása esetén - a büntetés csökkenését biztosítsa.³⁰

A *büntetőparancs* (procedimento per decreto) kibocsátása a főtárgyalás teljes mellőzésével, tárgyalás nélkül zárja le az ügyet. Alkalmazásának három konjunktív feltétele van, miszerint csak pénzbüntetés kiszabásával büntetendő-, ún. „bagatell” bűncselekmények esetében-, kizárólag „tiszta bizonyítási helyzetben” vehető igénybe. Az így kiszabott büntetés a törvény által előírt büntetési tételt akár a felére is lecsökkentheti, azonban el kell érnie annak általános törvényi minimumát.³¹

Franciaországban az egyik legrégebbi múltra visszatekintő egyszerűsítő technikát, a büntetőparancsot (ordonnance pénale) több-kevesebb módosítással 1972-óta alkalmazzák. Főszabály szerint a kihágások és közlekedési vétségek esetén az ügyész - megvizsgálva az aktát - kezdeményezheti kibocsátását a bíróságnál.³² A bíróság diszkrecionális jogkörrel bír, így amennyiben úgy ítéli meg, hogy az ügyet célszerűbb a hagyományos kontradiktórius eljárás keretében megoldani, úgy az ügy iratait visszaküldheti az ügyésznek. Ha alkalmazhatónak véli ezen egyszerűsített eljárást - szintén az iratok áttanulmányozása alapján, teljes összhangban az Európa Tanács Ajánlásával - kiszabhat pénzbüntetést, valamint mellékbüntetésként szabályozott szankciókat. A bíró szabad mérlegelését nyomatékosítja, hogy az ügyészi indítvány ellenére fel is mentheti a terheltet.³³ Végzését megküldi a terhelt részére, aki vagy 30 napon belül él jogorvoslati jogával - a rendes eljárás medrébe terelve ezzel az eseményeket -, vagy ugyanezen határidőn belül teljesíti a kiszabott „büntetést”.³⁴ Lényeges és kivételes különbség az európai kontinentális megoldásokhoz képest, hogy a francia modell alkalmazása feltételeként nem kívánja meg a

²⁹ PUSZTAI László: I. m. 239.o.

³⁰ HONERT A. 295. o. In: NAGY Anita: Eljárást gyorsító rendelkezések a büntetőeljárás bírósági szakában PhD értekezés In: http://193.6.1.94:9080/JaDoX_Portlets/documents/document_5656_section_1104.pdf 186. o.

³¹ PUSZTAI László: I. m. 239.o. és 241. o.

³² JEAN, Jean-Paul : Le systéme pénal. Collection Repéres, La Decouvertes, Paris 2008 85. o. In: Pápai-Tarr Ágnes: A büntetőeljárás gyorsításának lehetőségei a francia és a magyar büntetőjogban Phd értekezés In: http://midra.uni-miskolc.hu/JaDoX_Portlets/documents/document_5756_section_1541.pdf 143. o.

³³ PÁPAI-TARR Ágnes: A büntetőeljárás gyorsításának lehetőségei a francia és a magyar büntetőjogban Phd értekezés In: http://midra.uni-miskolc.hu/JaDoX_Portlets/documents/document_5756_section_1541.pdf 220. o.

³⁴ PÁPAI-TARR Ágnes: I. m. 97. o.

terhelti beismerést,³⁵ így a kompenzációként - többek között - az alkalmazható szankciók köre is jóval szűkebb a például német vagy magyar megoldáshoz képest.³⁶

Németországban az eljárás egyszerűsítésének legismertebb megoldása az eredendően az 1877. évi német büntetőeljárás törvény által bevezetett - büntetőparancs (Strafbefehl) intézménye. Ez egy kizárólag írásbeli, „sommás” eljárás.³⁷ Az 1987-es német büntetőeljárás törvény szabályozása szerint³⁸ csekély súlyú bűncselekmények miatt indult, egyszerűbb megítélésű ügyekben az ügyész - vádirat helyett - egy ún. büntetőparancs-tervezetet készít, melyben tájékoztatja a bíróságot az ügy részleteiről és indítványt tesz meghatározott összegű pénzbüntetés kiszabására. Minthogy az ügyész ezen indítványát a terhelt előzetes meghallgatása nélkül, közvetlenül a bírósághoz nyújtja be, előzetesen egyeztet a kezdeményezésről a védővel annak érdekében, hogy védence ne éljen kifogással esetlegesen például a büntetés súlyossága miatt, mely főtárgyalást és jelentős költségeket vonna maga után.³⁹ Mi több, indítványozását egyre gyakrabban a terhelt előzetes beismerő vallomásától teszi függővé. Büntetőparancs kibocsátására csakis az ügyész és a bíró teljes egyetértésével kerülhet sor, így amennyiben a bíró a jogi minősítés vagy a büntetés kérdésében el kívánna térni az ügyészi indítványtól, maga is kezdeményezhet „egyezkedést az ügyésszel”.⁴⁰

A végleges tervezetet a bíró az ügy érdemi vizsgálata nélkül aláírja. A büntetőparancsot kézbesítik a vádlottnak, aki elfogadja azt azzal, hogy kifizeti a benne foglalt pénzbüntetést, elkerülve ezzel a tárgyalást és annak érzelmi és anyagi terheit. Amennyiben visszautasítja, úgy vállalja a bizonytalan kimenetelű rendes eljárással járó kockázatot.⁴¹

E jogintézmény az ügyész és a bíró számára is hatékony eszköz az ügyteher szabályozására, mely kölcsönös érdek, így a gyakorlatban ösztönzi az ügyész és a védő közötti egyezkedést, azaz amennyiben a terhelt kész elismerni a bűnösségét, a védő kapcsolatba lép az ügyésszel egy bizonyos mértéket meg nem haladó pénzbüntetés büntetőparancsban történő kiszabása érdekében. 1979-ben alkalmazhatóságát az

³⁵ A francia büntetőparancs jogintézményéről részletesen lásd: Pápai-Tarr Ágnes idézett Phd értekezése

³⁶ PÁPAI-TARR Ágnes: I. m. 224. o.

³⁷ V.ö.: Erdei Árpád (1993): Idézett művével

³⁸ NAGY Anita: Eljárást gyorsító rendelkezések a büntetőeljárás bírósági szakában PhD értekezés 2007. 189. o.

³⁹ Schmiedt-Hieber: Verständigungen im Strafverfahren. Möglichkeiten und Grenzen für die Beteiligten in den Verfahrensabschnitten, 1986. München - 6. In: NAGY Anita: Eljárást gyorsító rendelkezések a büntetőeljárás bírósági szakában PhD értekezés 2007. In: http://193.6.1.94:9080/JaDoX/Portlets/documents/document_5656_section_1104.pdf 191. o.

⁴⁰ NAGY Anita: I. m. U. o.

⁴¹ NAGY Anita: I. m. U. o.

ülönkbíróság hatáskörébe tartozó, azaz nagyobb súlyú ügyekre is kiterjesztették, és ma is igen széles körben alkalmazzák.⁴²

Az *osztrák* büntetőparancs (Strafbefehl) eredeti szabályozása szinte megegyezett a magyar 1896. évi Bp. rendelkezéseivel, e bűnvádi perrendtartás honosította meg a magyar jogban a tárgyalás mellőzéses eljárást - azonos néven.

Hazánkban 1883-ban a Curia kimondta, hogy a bíróságon kívüli beismerés egymagában nem oly bizonyíték, mely a bűnösséget megállapító büntetőítélet alapjául szolgálhatna, illetve egyéb terhelő adat hiányában ez nem elegendő bizonyíték a vádlott elítélésére.”⁴³

Az 1886. évi XXXIII. törvénycikk (I. Bp.) azt deklarálta: a terhelt beismerésének megtörténte után is rendszerint meg kell szerezni bűnösségének egyéb bizonyítékait, ha azonban a beismerés teljesen kimerítő és azt az eljárás egyéb adatai is támogatják, a további nyomozás és vizsgálat a vádló indítványától függ - elismerve ezzel a beismerő vallomás jelentőségét.⁴⁴

Míg tehát a múlt század nyolcvanas éveiben csupán arról volt szó, hogy a bíróságon *kívül* tett beismerő vallomás önmagában nem lehetett az elítélés alapja, addig 1962-re a magában álló beismerésnek az elítéléshez való elégtelensége általános szabállyá lépett elő.⁴⁵ Szinte szentségtörés számba ment minden olyan állítás, mely szerint a terhelt beismerése nagyobb súllyal esik latba az eljárásban, mint a többi bizonyíték bármelyike. Ezt a szemléletet, valamint a tárgyaláson történő közvetlen ténymegállapítás fő szabályát törte át az egyszerűsítés jegyében született tárgyalás mellőzéses eljárás, mely eredetileg büntetőparancs néven alakult ki és fejlődött.

Az 1896-os jogintézmény bevezetésének célja az eljárás gyorsaságának előmozdítása és a bíróságok teendőinek tetemes csökkentése volt. A korabeli magyarázat szerint ez némileg a „fizetési meghagyás” intézményének átültetése volt a büntetőeljárásba.⁴⁶ Lényege az volt, hogy a bíró a terhelt meghallgatása nélkül, csupán a feljelentés, illetve a magánindítvány alapján állapította meg a

⁴² NAGY Anita: I. m. U. o.

⁴³ ERDEI Árpád: A trónfosztott királynő uralkodása, avagy a bizonyításelmélet szent tehene Magyar Jog 1991/3. 210. o.

⁴⁴ ERDEI Árpád: I. m. 211. o.

⁴⁵ ERDEI Árpád: I. m. U. o.

⁴⁶ 67/1995. (XII. 7.) AB határozat indokolás 2.1. pont

bepanaszolt egyén bűnösségét és szabta ki a büntetést. Alkalmazására csak szabadlábon lévő terhelttel szemben és kizárólag kihágás, illetve pénzbüntetéssel büntetendő vétség miatti eljárásban volt lehetőség⁴⁷, feltéve, hogy a bíró 200 koronát meg nem haladó pénzbüntetést tartott kiszabhatónak. Ennél nagyobb összeggel ugyanis nem sújthatta a terheltet ennek keretében. Különbség volt a tekintetben is, hogy a feljelentést magánegyén tette-e vagy hivatalos személy. Az előbbinél feltétel volt, hogy a terhelt bűnössége bizonyítékkal valószínűvé tétessék és a bíró ezek alapján meg legyen győződve a vád alaposágáról. Az utóbbinál pedig szükségeltetett, hogy az illető hivatalos eljárása közben szerzett tapasztalatból meríteti tudomását és a feljelentés valósága ellen nem merült fel aggodalom.⁴⁸ A büntetőparancs kibocsátását a közvádlónak is indítványoznia vagy legalább támogatnia kellett. Ellene a terhelt kifogással élhetett, de jogerőre emelkedése esetén ítélet hatályúvá vált.⁴⁹ Tehát a bíró a terhelt meghallgatása nélkül, a feljelentés vagy vádindítvány alapján állapította meg a terhelt bűnösségét és szabott ki büntetést.

V. A hazai szabályozás változása

Ezen hosszú jogtörténeti múltra visszatekintő jogintézmény az elmúlt közel százhusz esztendő alatt sokat változott, mégis megőrizte kezdeti attribútumát. Érdekes röviden megemlíteni a hazai történeti fejlődés legjelentősebb változtatásait - nem érintve most a magánvádas-, illetve a katonai büntetőeljárás alá tartozó ügyekre vonatkozó rendelkezéseket.

Az 1928. évi X. tc. (II. Büntető Novella) nyomán a pénzbüntetés meg nem fizetése esetén a terhelttel szemben azonnal szabadságvesztés büntetés vált alkalmazhatóvá, azzal a garanciális szabállyal, hogy a végzésben ennek lehetőségére ki kellett oktatni a terheltet.⁵⁰

Az 1930. évi XXXIV. tc. megszüntette az intézmény nehezen áttekinthető feltételrendszerét, elegendővé vált a pénzbüntetés kiszabásának alkalmazása, lehetővé tette továbbá a büntetés végrehajtásának felfüggesztését. Ez utóbbi lehetőséget az 1949. évi XI. tc. eltörölte.

⁴⁷ Lásd: a „trichotómia” (büntett, vétség, kihágás) elvét elfogadó, a Csemegi Kódex részét képező 1879. évi 40. tc.

⁴⁸ MÉSZÁROS Noémi: A vádalku c. szakdolgozat JATE ÁJTK Szeged, 1998.

⁴⁹ Részletesen lásd: BALOGH Jenő - EDVI Illés Károly - VARGHA Ferencz: A bűnvádi perrendtartás magyarázata. Budapest, Grill Károly Könyvkiadó Vállalata 1910. 402-406. o.

⁵⁰ BERNOLÁK Nándor: A bűnvádi Perrendtartás és novellái II. Kiadás Budapest, 1928. 543-544. o.

Az 1951. évi III. tv. (II.Bp.) már az alapelvek körében mondta ki, hogy a terhelt beismerése egymagában nem teszi feleslegessé a egyéb bizonyítási eszközök alkalmazását, ugyanakkor a bizonyítási eszközök közül a terhelt személyes nyilatkozatát említette első helyen.⁵¹ Legfontosabb újítása volt, hogy az ügyész már közvádra („főmagánvádra) üldözendő büntett esetében is indítványozhatta ezen egyszerűsített eljárási formát, mégpedig a három évet meg nem haladó szabadságvesztéssel fenyegetett bűncselekmények esetében. A bíróság - tárgyalás kitűzése helyett - az előkészítő ülés körében büntetőparancs kibocsátásával pénzbüntetést szabhatott ki, amennyiben kizárólag ezen büntetési nem kiszabását találta indokoltnak a megalapozottnak mutakozó vád alapján, egyben dönthetett elkobzásról, valamint a polgári jogi igényről, de ez utóbbiról csak akkor, ha az fizetési meghagyás útján is érvényesíthető volt.

Az 1954. évi V. tv. (II. Bpn.) más, egyszerűsítésre és gyorsításra vonatkozó rendelkezéssel együtt megszüntette a büntetőparancsot, mint a szocialista joggal összeegyeztethetetlen jogintézményt.⁵²

A kriminálpolitikai elgondolások megváltozása, és az annak nyomán a büntető eljárásjogban bekövetkezett szemléletváltás következtében az 1962. évi 8. tvr. (I. Be.) visszaállította e jogintézményt a „tárgyalás mellőzése pénzbüntetés kiszabása esetén” elnevezéssel, melyet a hazai joggyakorlat hamar büntető végzésnek keresztelt el. Alkalmazására járásbíróági hatáskörbe tartozó ügyekben, szabadlábon és ténybeli beismerésben lévő terhelttel szemben, egyszerű tényállású és csekély jelentőségű bűncselekmények esetén, kizárólag pénzbüntetés kiszabása mellett-, illetőleg a feltételek fennállása esetén katonai büntetőeljárásban volt lehetőség.

Az 1973. évi I. törvény. (II. Be.) fenntartotta a tárgyalás elhagyásának illetén módját - tárgyalás mellőzése pénzbüntetés kiszabása mellett” néven -, jelentős változtatásokkal. Itt csupán az eltérések bemutatására szorítkozom. Míg az I. Be. a tárgyalás előkészítése egy sajátos módjának tekintette e jogintézményt, az kizárólag vétségi eljárásra tartozó ügyekben alkalmazható külön eljárássá vált. A bíróság végzésében már kimondhatott foglalkozástól eltiltást és járművezetéstől eltiltást is, de önállóan nem-, kizárólag mellékbüntetésként alkalmazhatta azokat; rendelkezhetett a pénzbüntetés felfüggesztéséről, továbbá - követve a II. Bp. által kijelölt irányvonalat - elkobzásról, polgári jogi igényről

⁵¹ ERDEI Árpád (1991): I. m. 211. o.

⁵² Lásd: MÓRA Mihály - KOCSIS Mihály: A magyar büntető eljárási jog. Tankönyvkiadó, Budapest, 1961. 323. o.

és a bűnügyi költség viseléséről. A jogorvoslatra jogosultak köre kibővült az ügyész személyével, aki önmagában a jogintézmény alkalmazása-, illetve pénzbüntetés ily módon történő kiszabása okán nem, de annak mértéke, felfüggesztése vagy a végzés egyéb rendelkezése vonatkozásában indítványozhatta tárgyalás tartását. A tárgyalás tartása iránti kérelem visszavonhatóvá vált, mégpedig a tárgyalás megkezdéséig, mellyel jogilag egy tekintet alá esett, ha a kérelmező - az ügyész kivételével - a tárgyaláson előzetes és alapos okra alapított kimentés hiányában nem jelent meg. Rendezte továbbá a tárgyalás mellőzésével hozott végzés sorsát, miszerint az esetleges tárgyalás eredményéhez képest a korábbi végzést a bíróság hatályában fenntartotta, vagy hatályon kívül helyezte és új határozatot hozott.

Az 1987. évi IV. törvény fontos változásokat iktatott be a Be. addigi egész rendjét illetően. E külön eljárás nevét tárgyalás mellőzésére rövidítette, utalva arra a fontos érdembeli eltérésre, hogy a büntetési nemek körét és alkalmazhatóságát kibővítve immár kiutasítás mellékbüntetés is-, és mindhárom mellékbüntetés önálló büntetésként is alkalmazhatóvá vált.⁵³

Az 1995. évi LXI. törvény kiterjesztette az ún. vétségi eljárás szabályait, szélesebb körben lehetővé téve ezáltal a tárgyalás mellőzése alkalmazását.

A vétség miatt folytatott eljárásban - kivéve, ha arra a törvény 5 évi vagy annál súlyosabb szabadságvesztést rendelt - addig is a vétségi eljárás szabályait kellett alkalmazni, a jogalkotó azonban immár a 3 évi szabadságvesztésnél nem súlyosabban fenyegetet büntettek - melyek addig csak a nyomozás során tatózhattak vétségi eljárásra - esetében is lehetőséget adott a vétségi eljárás szabályainak bírósági szakban történő alkalmazására, így adott esetben tárgyalás mellőzésével való döntéshozatalra. Elhagyta továbbá az új szabályozás a bűncselekmény „csekély jelentőségű” voltának kritériumát, melynek definiálásával, illetve tartalommal való megtöltésével eladdig sokat küzdött a bírói gyakorlat.

Végül, de nem utolsó sorban felhatalmazta a bíróságot, hogy főbüntetésként végrehajtásában felfüggesztett szabadságvesztést szabjon ki - ez volt az egyik levitatottabb rendelkezés, mely igen heves szakmai vitákat generált -, illetve intézkedésként próbára bocsátást alkalmazzon; egyben lehetővé tette, hogy e jogintézményt a fiatalokkal szembeni eljárásban is igénybe vegye. A korábbi rendelkezésekkel

⁵³ KISS Anna: A tárgyalás mellőzéséről. Ügyészek Lapja 1996/5. 35. o.

ellentétben a végzés meghozatalára az ügy érkezésétől számított 30 napos határidőt szabott a bíróság számára, kezébe adva egyben azt a lehetőséget, hogy amennyiben álláspontja szerint az ügyben a tárgyalás mellőzésének lehet helye, de azt a vádhatóság nem indítványozta, úgy annak kezdeményezésére az ügyész figyelmét felhívja.

A büntető eljárási jog átfogó reformját hozó, felfogásában és rendszerében új, bár többször módosított, de jelenleg is hatályos kódex, az 1998. évi XIX. törvény a jogintézmény megjelölésére a büntetőparancs elnevezéshez nyúlt vissza. Mellőzte a büntetőeljárás korábbi, büntetti és vétségi kategóriába sorolását, szűkítve valamelyest ezzel az ily módon elbírálgató ügyek körét. Bővítette azonban az alkalmazható joghátrányokat - mintegy szankcióminimumként - a megrovás intézkedésével.⁵⁴

Az 1999. évi CX. törvény rendelkezése alapján a tárgyalás mellőzéses végzést már bírósági titkár is meghozhatta, tovább csökkentve ezzel a bírákra nehezedő munkaterhet.

A 2002. évi I. törvény elhagyva az intézmény archaikus elnevezését, visszatért a külön eljárás jelenlegi nomenjéhez.⁵⁵ Ez utóbbi a „vétségi eljárásra tartozó” bűncselekmény kritérium helyett értelemszerűen már a háromévi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő bűncselekmény megjelölést használta, kibővítve.⁵⁶

Jelentős újítást vezetett be a 2009. évi LXXIII. törvény, melyben a jogalkotó „odáig merészkedett”, hogy - a szakma, különösen az ítélkezés által már régóta javasoltan - megszüntette a tárgyalás mellőzésének ügyészi kezdeményezéshez való kötöttségét, a bíróság - amennyiben feltételei adottak - immáron a vádhatóság álláspontjától függetlenül, saját belátása szerint kibocsáthatja a büntetőparancsot.

⁵⁴ A 133/1993. sz. Kormányrendelet „nem kereste jelzés” szabályozása, majd a joggyakorlat azon álláspontja után, miszerint azt tárgyalás tartása iránti kérelemnek kell tekinteni, a 1998. évi XIX. tv. kizárta a tárgyalás mellőzésével hozott végzés hirdetményi kézbesítésének lehetőségét.

⁵⁵ BÁNÁTI János - BELOVICS Ervin - CSÁK Zsolt - SINKU Pál - TÓTH Mihály - VARGA Zoltán: Büntető eljárásjog Második kiadás HVG-Orac Budapest, 2006. 521. o.

⁵⁶ Ezt követően napjainkig több, a jogintézményt finomító, illetve a büntetőjog területét érintő egyéb jogszabályi változásokhoz igazító kisebb-nagyobb módosítás született, itt csupán a legjelentősebbeket emelem ki. Lásd részletesen különösen: 2006. évi LI. törvény, 2009. évi LXXIII. törvény; 2009. évi CXXXVI. törvény; 2010. évi CLXI. törvény; 2010. évi CLXXXIII. törvény; 2013. évi CXXXIII. törvény;

A 2009. évi LXXXIII. törvény megteremtette a közérdekű munka e formában történő kiszabásának lehetőségét, követve ezzel a Btk. nyomán a büntetéskiszabásban érvényesülő fokozatosság elvét.

A 2010. évi CLXI. törvény arra az esetre korlátozta a bírósági titkárok önálló eljárési és döntéshozatali jogosultságát, ha a tárgyalás mellőzését az ügyész indítványozta, a bírákra hagyva ezzel az ítélet hatályú végzés felelősségét az - akár magánvádas, akár közvádas - ügy e jogintézmény alkalmazásával, de hivatalból történő elbírálása esetére.

Rendkívül jelentős változást hozott a 2010. évi CLXXXIII. törvény, amely kiszélesítette az ily módon elbírálnakó ügyek körét és kiszabható szabadságvesztés tartamát: öt évi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő bűncselekményeknél húzta meg a felső határt, míg a kiszabható (végrehajtásában felfüggesztett) szabadságvesztés tartamát 2 évben maximalizálta.

Mivel a hatásköri szabályok lehetővé teszik, a megyei bíróság hatáskörébe tartozó bűncselekmények esetében is lehetőség van arra, hogy a bíróság a Be. XXVII. Fejezete szerint járjon el.⁵⁷

Végül, de nem utolsó sorban a 2013. évi CXXXIII. törvény összhangot igyekezett teremteni az új Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvénnyel, ez utóbbi rendelkezéseinek megfelelően átfogalmazva az alkalmazható szankciórendszert, beépítve egyben a jogintézménybe a sportrendezvények látogatásától való eltiltás büntetést, valamint a jóvátételi munka és az elektronikus adat végleges hozzáférhetetlenné tétele intézkedéseket. Kérdés, hogyan alkalmazza majd a vád és az ítélezés az új szankciókat.

VI. Elméleti és gyakorlati aggályok

Mellözve az itt tárgyalak egyszerűsített eljárás hatályos szabályozásának részletes elemzését, az alábbiakban annak kapcsán inkább néhány - semmiképp sem új keletű - kérdést érdemes felvetni, melyek - minden bizonnyal nem utoljára - merülnek fel ebben a témakörben, mégis fontos és hasznos megemlíteni egy-két anomáliát a jogintézmény kapcsán.

⁵⁷ Fővárosi Bíróság Büntető Kollégiumának Összefoglaló anyaga (2011. El.II.C.5/2.) 11. o.

1. Megbontva kissé a logika és kronológia rendjét kezdjük azzal az alkotmányos aggálllyal, hogy amennyiben a tárgyalás mellőzésével hozott végzéssel szembeni jogorvoslat folytán tárgyalás tartására kerül sor, nem sérti-e a pártatlan bíróhoz való jogot, ha a tárgyaláson a büntetőparancsot kibocsátó bíró jár el. A 67/1995. (XII. 7.) AB határozat II/2.1. pontja értelmében a bíró iratokon alapuló döntése feltételes, így szükségszerűen készen kell állni arra, hogy (terhelti) tiltakozás esetén határozatát a tárgyalás eredménye alapján elfogulatlanul és előítélet-mentesen felülvizsgálja. A tárgyalás mellőzésével történő büntetéskiszabás az eljárás egyszerűsítését és gyorsítását szolgálja. Ennek a célnak ellentmondó következményre vezetne az iratok alapján határozatot hozó bíró kizárása (II/2.2. pont). Az Alkotmánybíróság legfőbb érve, hogy kisebb súlyú ügyekben a pártatlanság mércéje az ésszerű időn belüli elbírálás érdekében lejjebb szállítható. Ugyanakkor megjegyzi, hogy ezen alkotmányos alapjog aggálymentes biztosítékát az jelentené, ha a törvény kizárná a büntetőparancs kibocsátóját a kifogás alapján lefolytatott eljárásból.⁵⁸ E vonatkozásban persze egyet kell értenünk Bárd Károly azon álláspontjával, miszerint a pártatlanság kritériuma abszolút, nincsenek fokozatai⁵⁹ és az ésszerű időn belüli döntés követelménye nem hozható fel a pártatlanságot háttérbe szorító legitim szempontként, mivel nem azonos funkciójú elemekről van szó.⁶⁰ A gyors döntéshozatal nem kompenzálja a pártatlanság abszolút helyett „relatív” voltát.⁶¹

Mégis, az eljáró bíró elfogulatlanságára alapított alkotmánybíróági „vélelem” mellett gyakorlatias megközelítésből hozható ellenérv a (járás)bíróságok leterheltségén túl az a tény, hogy az iratokat áttanulmányozott-, az ügyet ismerő bíró a büntetőparancs gyorsabb, hatékonyabb felülvizsgálatára képes.

2. Egy „adminisztratív” jellegű, mégis gyakori probléma: rengeteget küszködött és küzd ma is a bírói gyakorlat a végzések nehezen kézbesíthető, olykor kézbesíthetetlen voltával. Ennek különböző okaira a joggyakorlat munkált ki megoldásokat a Be. 548.§ (5) bekezdésében foglaltak szem előtt tartásával, de e gyakorlat máig sem egységes, az erre vonatkozó pontos és részletes szabályozás még várat magára.⁶²

⁵⁸ PÁPAI-TARR Ágnes: I.m. 100. o

⁵⁹ BÁRD Károly: Emberi jogok és büntető igazságszolgáltatás Európában. Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest 2007. 142. o.

⁶⁰ BÁRD Károly (2007) I. m. 143. o.

⁶¹ BÁRD Károly (2007): I. m. 147. o.

⁶² Lásd részletesen: BODOR Tibor - SZÉKELY Ákos - VASKUTI András: Büntető eljárásjog II. Novissima Kiadó Budapest, 2011. 282-283. o.

3. A tárgyalás, mint a legtöbb garanciát nyújtó eljárási szakasz elmaradásával sérül a közvetlenség, a nyilvánosság, a szóbeliség és a kontradiktórus eljárás elve. Az eljárás gyakorlatilag írásbelivé és a nyomozati szakot követően teljesen közvetetté válik.

Az sem vitás, hogy a nyomozó hatóságok elsősorban a tényállás teljes körű felderítésére helyezik a hangsúlyt és sokszor elmarad az alanyi oldal, illetve a büntetéskiszabás egyéb körülményeinek megnyugtató tisztázása. Pedig a jogalkotó e jogintézmény alkalmazásánál konjunktív feltételként írja elő, hogy a büntetés céljának tárgyalás nélkül is elérhetőnek kell lennie. Ez pedig kizárólag az alanyi oldal teljes körű feltárásával, a terhelt személyi körülményeinek pontos ismeretében dönthető el megalapozottan. (A francia CCP kifejezetten utal például arra, hogy az ügyész csak abban az esetben kérheti büntetőparancs kibocsátását, amennyiben a terhelt személyiségéről megfelelő információ áll rendelkezésre.⁶³) Minthogy azonban a szankciórendszer szűkítésére is épp azért került sor, hogy ez a típusú eljárás csak az egyszerű ténybeli és jogi megítélésű ügyekben kerüljön alkalmazásra, a bírói gyakorlat általában az ilyen ügyekben gyakran találkozik az alanyi oldal, a terhelt személyiségének, személyi körülményeinek felderítetlenségével. Mégis sokszor „szemet huny” az információhiány felett és végzést hoz, pedig nem áll rendelkezésére elegendő adat annak eldöntésére, hogy a büntetés Btk. 79.§-ában meghatározott célja - különösen a speciális prevenció, azaz az egyéni megelőzés - tárgyalás tartása nélkül is elérhető-e.

4. Az új Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény büntetőjogi felfogása szerint bizonyos esetekben - általában azokban, ahol korábban pénzbüntetés kiszabását tette lehetővé a törvény - indokolt lehet a rövid tartamú (a szabadságvesztés generális minimumánál rövidebb) szabadságelvonás. Ez eredményezte, hogy az új Btk. Különös Részében a legenyhébb nevesített szankcióvá az elzárás vált.⁶⁴ E büntetés alkalmazásának egyelőre nincs gyakorlata, a jövő mutatja meg, mennyire alaposak a vele szemben felmerülő - főként kriminológusi - kifogások, melyek lényege, hogy az elzárás nem más, mint a rövid tartamú szabadságvesztés egy sajátos formája, s az könnyen válhat a szabadságvesztés

⁶³ PÁPAI-TARR Ágnes: I. m. 97. o

⁶⁴ BELOVICS Ervin - GELLÉR Balázs - NAGY Ferenc - TÓTH Mihály: Büntetőjog I. HVG-Orac Budapest, 2012. 416. o.

előszobájává.⁶⁵ E vonatkozásban nem hagyható figyelmen kívül az Európa Tanács ezzel foglalkozó ajánlása /R (92) 17/ sem.⁶⁶

Nem állítható azonban, hogy a néhány (hó)napos szabadságelvonásnak ne lehetne *speciál-preventív* hatása.⁶⁷ Amennyiben pedig a jogalkotó e büntetési nemet *kifejezetten a korábban pénzbüntetéssel szankcionált bűncselekmények esetére* iktatta be az anyagi jogi szabályozásba, felvetődik a kérdés: Ha ezen intézmény zökkenőmentesen alkalmazhatóvá válik, úgy felmerül-e a jogalkotóban annak lehetősége, hogy azt - mint tényleges-, de rövid tartamú szabadságelvonást - beemelje a tárgyalás mellőzéses eljárásba, mely eljárás eredendően szintén olyan ügyek elbírálására jött létre, ahol pénzbüntetés kiszabása látszott indokoltnak.⁶⁸

5. Erdei Árpád szavaival élve, bár a törvény e beismerésre alapított egyszerűsített eljárásban további feltételeket is megkövetel, ezek fügefalevélként takarják el aényt: a tárgyalás mellőzésének legfőbb kritériuma a terhelt beismerése.⁶⁹ Ezek után tisztázandó, mit ért a jogalkotó beismerés alatt; illetve kérdésként merül fel a beismerés „motiválása”.

5.1. Beismerés egyrészt a bűncselekményt megvalósító tények előadása, másrészt a bűnösség elismerése. A joggyakorlat, sőt a jogelmélet képviselői is sokáig bizonytalanul és ellentmondásosan nyilatkoztak a tekintetben, hogy szükségeltetik-e a ténybeli beismerés mellett bűnösségre is kiterjedő beismerő vallomás a tárgyalás mellőzésének alkalmazásához, és ennek megítélése idővel változott.⁷⁰ Bár korábban a bírói gyakorlatban - és persze a jogelméletben is - jelen eljárásban a beismerésen a történeti tényállásra vonatkozó tények, azaz a bűncselekményt megvalósító életbeli jelenségek befolyástól mentes

⁶⁵ BELOVICS Ervin - GELLÉR Balázs - NAGY Ferenc - TÓTH Mihály: I. m. 417. o.

⁶⁶ Az ajánlás hangsúlyozza: „a szabadságelvonással járó büntetést végső eszköznek kell tekinteni, s ezért csak olyan esetekben szabad alkalmazni, amelyekben...a tett súlyossága folytán semmilyen más büntetés nyilvánvalóan nem felel meg.(...) Ahol lehetséges, azok a negatív kritériumok is meghatározandók, amelyek - különösen a csekély vagyoni kárt okozó bűncselekmények esetén - kizárják szabadságvesztés kiszabását. (...) A szabadságelvonással járó büntetés alkalmazásának az előzőekben írt korlátozása különösen megfontolandó a rövid tartamú szabadságvesztéseket illetően.” In: BELOVICS Ervin - GELLÉR Balázs - NAGY Ferenc - TÓTH Mihály: I. m. 417. o.

⁶⁷ BELOVICS Ervin - GELLÉR Balázs - NAGY Ferenc - TÓTH Mihály: I. m. 417. o.

⁶⁸ Ez a kérdés bizonyára még jó ideig heves szakmai viták célkeresztjében áll és e körben nem hagyhatók figyelmen kívül a Btk-nak a közérdekű munka és pénzbüntetés „helyébe lépő” szabadságvesztésre-, illetve a szabálysértésekről szóló 2012. évi II. törvénynek a szabálysértési elzárásra, valamint a pénzbírság átváltoztatására vonatkozó rendelkezései sem.

⁶⁹ ERDEI Árpád: Felújítás vagy megújítás? Magyar Jog - 1993/8. 456. o.

⁷⁰ V. ö. Pl.: BÁNÁTI János - BELOVICS Ervin - CSÁK Zsolt - SINKU Pál - TÓTH Mihály - VARGA Zoltán: Büntető eljárásjog Második kiadás HVG-Orac Budapest, 2006. 523. o., valamint BODOR Tibor - SZÉKELY Ákos - VASKUTI András: I. m. 278. o.

elismerését kellett érteni, azon túlmenően nem volt szükséges a bűnösség beismerése⁷¹; mára úgy tűnik, szigorodott a beismerés értelmezése: a tényeken túlmenően a bűnösségre is kell terjednie.

Ez utóbbi kritérium megkövetelése dogmatikailag vitatható, minthogy - a jogintézmény megszületése óta ab origine - a bíróság végzésében a vádlott bűnösségét - tárgyalás hiányában - nem-, csupán büntetőjogi felelősségét állapítja meg a terhére rótt bűncselekmény elkövetéséért.⁷² Másrészt leggyakrabban csupán formalitás, hiszen aligha mondható, hogy a nyomozás során a beismerésben lévő terhelt arra a kérdésre, hogy elismeri-e a bűnösségét, annak tudatában válaszol igennel, hogy tisztában lenne a szó jogdogmatikai fogalmával, miszerint bűnössége jelentése „felróható pszichés viszony az elkövető és társadalomra veszélyes cselekménye(i) között”.⁷³

5.2. Kérdés továbbá, hogy a nyomozó hatóságnak - amennyiben az egyszerű jogi és ténybeli megítélésű ügyben a terhelti vallomáson kívüli egyéb bizonyítékok rendelkezésre állnak, melyek egyértelműen valószínűsítik az elkövető személyét - szükséges-e, és ha igen, milyen részletesen vagy inkább nyomatékkel tájékoztatnia a gyanúsítottat, hogy beismerése esetén jó eséllyel nem kell bíróság előtt megjelennie, tárgyalás mellőzésével hozott végzésben születhet ügyében döntés. Vagy az előbbiekre hivatkozással annak belátására bírnia a ténybeli beismerésben lévő gyanúsítottat, hogy bűnösségét is ismerje el.

Ha pedig elfogadjuk, hogy a fenti esetekben hasznos lehet a nyomozó hatóság részéről némi „kioktató ösztönzés”, tekinthetjük-e az azt követő teljes körű beismerést „mindenféle befolyástól mentesnek”? Hiszen a beismerő nyilatkozat valóságtartalma (és befolyásmentessége) nem kerül górcső alá.

Így annak vizsgálata hiányában - ha a vádlott a végzésbe belenyugszik - a döntés végrehajtható, mely döntésért és annak „igazság(osság)áért” az állam a felelősséget a terheltre hárítja át.⁷⁴

⁷¹ BODOR Tibor - SZÉKELY Ákos - VASKUTI András: I. m. 278. o.

⁷² A bírói gyakorlat szerint nem kell kimondani a terhelt bűnösségét. In: Fővárosi Bíróság Büntető Kollégiumának 2003. szeptember 22-i Összefoglalója az 1998. évi XIX. törvény egyes kérdéseiről

⁷³ BELOVICS Ervin - GELLÉR Balázs - NAGY Ferenc - TÓTH Mihály: Büntetőjog I. HVG-Orac Budapest, 2012. 211. o.

⁷⁴ KISS Anna: A tárgyalás mellőzésének elméleti és gyakorlati kérdései. Kriminológiai és Kriminálisztikai Tanulmányok XXXIII. OKKri (Szerk.: Irk F.) Budapest, 1996. 159. o.

7. Zárszó

Vissza is térünk a tanulmány elején részletezett büntetőeljárási rendszerek különbözőségében is megmutatkozó alapkérdéshez: Mi vajon a büntetőeljárás feladata: az anyagi igazság elérése vagy a felek jogvitájának eldöntése? E kérdésre bizonyosan sosem születik mindenki számára kielégítő válasz. Mindenesetre az itt tárgyalt eljárás kedvelt és szívesen alkalmazott intézménye a hatályos jognak.⁷⁵ Vitathatatlan előnye, hogy jelentősen tehermentesíti nemcsak a bíróságokat, de az ügyészségeket is; ezzel találkozunk leggyakrabban az egyszerűsítő megoldások közül.

Kérdés, hogy a készülő új eljárási kódex követi-e majd a legutóbbi módosítások által kijelölt irányvonalat és finomra hangolja-e az intézmény szabályait a gyakorlatban felmerülő anomáliák kiküszöbölése érdekében.

⁷⁵ BALLA Péter: Vádalku helyett büntetőparancs. Magyar Jog, 1992. november 670. o.

Irodalomjegyzék

1. BALLA Péter: Vádalku helyett büntetőparancs. Magyar Jog, 1992. november
2. BALOGH Jenő - EDVI Illés Károly - VARGHA Ferencz: A bünvádi perrendtartás magyarázata. Budapest, Grill Károly Könyvkiadó Vállalata 1910. 402-406. o.
3. BÁNÁTI János - BELOVICS Ervin - CSÁK Zsolt - SINKU Pál - TÓTH Mihály - VARGA Zoltán: Büntető eljárásjog Második kiadás HVG-Orac Budapest, 2006.
4. BÁRD Károly: A büntető hatalom megosztásának buktatói. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó Budapest, 1987.
5. BÁRD Károly: A büntetőeljárás törvény tervezete az európai jogfejlődésben. Jogtudományi Közlöny, 1998/4.
6. BÁRD Károly: Kit illet a tisztességes eljárás? In: Györgyi Kálmán ünnepi kötet KJK-Kerszöv Jogi-és Üzleti Kiadó Kft. Budapest, 2004.
7. BÁRD Károly: Emberi jogok és büntető igazságszolgáltatás Európában. Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest, 2007.
8. BELOVICS Ervin - GELLÉR Balázs - NAGY Ferenc - TÓTH Mihály: Büntetőjog I. HVG-Orac Budapest, 2012.
9. BERNOLÁK Nándor: A bünvádi Perrendtartás és novellái II. Kiadás Budapest, 1928. 543-544. o.

10. Büntető eljárásjog (Szerk.: Kadlót Erzsébet) Novissima Kiadó 2011.

11. BLUTMAN László: Az igazságos tárgyalás elve az Európai Emberi Jogi Egyezményben. Magyar Jog 1992/8.

12. BLUTMAN László: Az eljárási törvények újabb módosítása és az uniós jog. Európai Jog 2003/5. (12-20. o.)

13. BODOR Tibor - SZÉKELY Ákos - VASKUTI András: Büntető eljárásjog II. Novissima Kiadó Budapest, 2011.

14. BÓCZ Endre: Büntetőpolitika és büntetőjogi kodifikáció. Büntetőjogi Kodifikáció 2003/3.

15. BÓCZ Endre: Büntetőeljárás jogunk kalandjai - Sikerek, zátonyok és vargabetűk. Magyar Hivatalos Közlönykiadó, 2006.

16. ERDEI Árpád: A trónfosztott királynő uralkodása, avagy a bizonyításelmélet szent tehene Magyar Jog 1991/3.

17. ERDEI Árpád: Kodifikációs megfontolások a büntetőeljárás elvei ürügyén. Magyar Jog 1990/3.

18. ERDEI Árpád: Felújítás vagy megújítás? Magyar Jog, 1993/8.

19. FARKAS Ákos: A büntető igazságszolgáltatási rendszer hatékonyságának korlátai. In.: Az igazságszolgáltatás kihívásai a XXI. században. Tanulmánykötet Gáspárdy László professzor emlékére (Szerk.: Harsági Viktória - Wopera Zsuzsa) HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2007.

20. HERMANN Joachim: A büntetőeljárás reformja kelet- és Nyugat-Európában Magyar Jog, 1993/5.

21. KARSAI Krisztina: Az európai büntetőjogi integráció alapkérdései. KJK-Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó Kft. Budapest, 2004.

22. KÁNTÁS Péter: Egy egyszerűsítési kísérlet kérdőjelei. Magyar Jog 1992/8.

23. KEREZSI Klára: A közvélemény és a szakemberek a helyreállító igazságszolgáltatásról. Büntetőjogi Kodifikáció 2006/2.

24. KERTÉSZ Imre - PUSZTAI László: Quo vadis büntetőeljárás? Jogtudományi Közlöny 1992/4.

25. KIRÁLY Tibor: A büntető eljárási jog reformja elé. Magyar Jog 1990/3.

26. KISS Anna: A tárgyalás mellőzéséről. Ügyészek Lapja 1996/5.

27. KISS Anna: A tárgyalás mellőzésének elméleti és gyakorlati kérdései. Kriminológiai és Kriminálisztikai Tanulmányok XXXIII. OKKri (Szerk.: Irk F.) Budapest, 1996.

28. Kriminológia - Szakkriminológia (Szerk.: Gönczöl Katalin - Kerezsi Klára - Korinek László - Lévy Miklós) Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft. Budapest, 2006.

29. MÓRA Mihály - KOCSIS Mihály: A magyar büntető eljárási jog. Tankönyvkiadó, Budapest, 1961.

30. PUSZTAI László: Az új olasz büntető eljárási törvény a hazai kodifikáció nézőpontjából Magyar Jog 1991/4.

31. TÓTH Mihály: A magyar büntetőeljárás az Alkotmánybíróság és az európai emberi jogi ítélkezés tükrében. KJK KERSZÖV, Budapest, 2001.

Egyéb felhasznált anyagok jegyzéke

1. PÁPAI-TARR Ágnes: A büntetőeljárás gyorsításának lehetőségei a francia és a magyar büntetőjogban PhD értekezés In: http://midra.uni-miskolc.hu/JaDoX_Portlets/documents/document_5756_section_1541.pdf
2. NAGY Anita: Eljárást gyorsító rendelkezések a büntetőeljárás bírósági szakában PhD értekezés
In: [http:// 193.6.1.94:9080/JaDoX_Portlets/documents/document_5656_section_1104.pdf](http://193.6.1.94:9080/JaDoX_Portlets/documents/document_5656_section_1104.pdf)
3. A Fővárosi Bíróság Büntető Kollégiumának Összefoglaló anyaga (2011. El.II.C.5/2.)
4. 6/1998. (III. 11.) AB határozat, ABH 1998. 91.
5. 67/1995. (XII. 7.) AB határozat
6. MÉSZÁROS Noémi: A vádalku c. szakdolgozat JATE ÁJTK Szeged, 1998.